

T A J É K O Z Ó D A S

A SESAME STREETTŐL A MUPPET SHOW-IG

Az elmúlt években a hazai tévéhálózat jóvoltából alkalmunk volt látni az USA-beli Children's Television Workshop *Sesame Street* című sorozatának jó néhány darabját. Ennek az iskoláskor előtti gyerekek számára készült oktatóműsornak a nemzetközi sikere többek között azt bizonyítja, hogy készítői a műsorban olyan új, korszerű és nem szokványos verbális-vizuális eszközöket alkalmaztak, amelyek az adás értelmezését a nem angol nyelvterületen élő nézők számára is lehetővé tették, holott az angol nyelv szójátékai és nyelvi fordulatai nagy teret kaptak benne.

A *Sesame Street* jelentőségét és úttörő szerepét csak akkor tudjuk értékelni, ha ismerjük az amerikai televíziózásban uralkodó helyzetet. Ez az állapot a társadalom fogyasztói jellegének hű tükörképe, mely alól a tömegkommunikációs eszközök sem kivételek. A műsorpolitika és a tervezés is mindinkább a fogyasztói társadalom játékszabályait betartó menedzserréteg irányítása és befolyása alá került, amely a televízió kulturális-didaktikai szerepét a többi tömegkommunikációs eszközre — a rádióra, a sajtóra — kívánta áthárítani, a televíziózást pedig közönséges üzleti vállalkozásként határozta meg. Az üzleti törekvések szószólói szerint a tévé csakis a reklámgépezet ideológiájának irányítá-

sa alatt töltheti be hivatását, sőt komformizmusával az amerikai poigári liberalizmus iránti hazafias elkötelezettségének is eleget tesz. Lassan több mint két évtizede,

ŐT IS KÖLCSÖNVETTEK AZ AMERIKAIK: Kermit béka, a Muppet Show immár tízéves játék mestere. (Lazukics Anna felvétele)

hogy az egyetemista szervezetek támogatásával kísérletek kezdődtek egy oktató jellegű független nemzeti televízióhálózat létrehozására, mellyel a tehetős tévéadók üzletieségét kívánták ellensúlyozni. Ezek a kezdeményezések egészen 1969-ig nem jártak sikerrel. A mindaddig ismeretlen Children's Television Workshop *Sesame Street* című oktatóműsora azonban még az amerikai értelmiséginek a televíziózás iránti mindaddig passzív magatartásán is változtatni tudott.

A napi egyórás adást előbb csak a NET (National Educational Television) tévéhálózat sugározta, majd a lelkesedéstől áthatva egyre több kommersz adó is átvette, lemondva azoknak az adásoknak az anyagi nyereségéről, melyeket az új blokk szorított ki a napi műsorból. 1970 tavaszán csak New Yorkban öt különböző csatorna közvetítette a gyerekek és felnőttek részéről egyaránt kedvelt, hirdetési snittektől mentes „szézámtucat”. Az adás feltörését azonban lehetetlen volt kiegyenlíteni a szokványos televíziós sikerekkel és kiugrásokkal. A műsor bizonyos értelemben a tudományos tapasztalat, az alkotói erő és a társadalmi tudat szintézisét képezte, s így eleve kivált az amerikai televíziózási gyakorlat szabványosított szalagtermékei közül. Az adás szerzői a Sesame Streetet tudományos-technikai tervezetként képelték el, s a televízió médiumához sem spekulatív eszközökkel vagy rutinszerűen, hanem alkotói módon viszonyultak. Ennek köszönve az új műsor megmutatta, hogy a tévé más-

milyen is tud lenni, mint amilyenek eddig ismertük.

Hogy az oktatóműsor szélesebb társadalmi akciójellegét megértjük, nem árt kitérni néhány szociológiai mozzanatra. Az USA-ban végzett felmérések kimutatták, hogy nagy az eltérés az iskoláskor előtti oktatásban részesülő, többnyire a középosztályhoz tartozó gyerekek és az alacsonyabb társadalmi rétegekből kikerülő gyerekek iskolai előmenetele között, mivel ez utóbbiak előzetes nevelés nélkül rajtolnak a tanulásban. A gyerekkorban jelentkező rajtkülönbségek a későbbiek során még inkább elmélyülnek, s ez önmagában véve is kérdésessé teszi a nevelői-oktatói intézmények alapvető erőfeszítéseit és célkitűzéseit. A Sesame Street előkészületein munkálkodó szakemberek és alkotók Jean Piaget és Benjamin Bloom tanaira hivatkoztak, akik megállapították, hogy a környezet a gyermek első éveiben van a legnagyobb hatással az egyéni hajlások és szokások, valamint a szellemi képességek kialakulására. A korszerű pszichológia kimutatásainak hatására az USA-ban a Nemzeti Oktatáspolitikai Bizottság 1966-ban javasolta a négyéves kortól kezdődő ingyenes oktatás bevezetését, amellyel megoldódott volna a mintegy 12 millió 3—5 éves gyerek előzetes oktatása; anyagi nehézségek miatt azonban erről eleve le kellett mondani. A helyzeten végül is a Sesame Street segített.

A Children's Television Workshop 1968-as szemináriumán egybegyűlt pszichológusok, pszichiáte-

rek, tanítók, szociológusok, gyermekírók, reklámszakértők és televíziós szakemberek pontokban változták fel az adás legalapvetőbb feladatait: 1. szociális, erkölcsi és érzelmi fejlődés, 2. nyelv és olvasás, 3. számolás, 4. ítélőképesség és a problémák megoldása, végül megfigyelés. Mint kiderült, ez volt a munka könnyebb, kizárólag a pedagógiára alapozott része. Sokkal nehezebb volt megtalálni azt a televíziós nyelvet, amely az elhagyottabb környezetekben élő gyermekek figyelmének lekötése mellett a kommersz adók népszerű műsoraival is versenyre tudott kelni. A műsor előkészületein, valamint megvalósításán fáradozó televíziós szakembereknek is meg kellett érteniök, hogy a tehetős tévéstúdiók sztereotip gyakorlatától merőben eltérő új sorozat jelentős szellemi és fizikai átállást követel tőlük.

A Sesame Street még ma is egyike annak a kevés oktatóműsornak, melynek szellemi készítői bátran mondhatják: elképzeléseik hiánytalanul valóra váltak. A konvenciók tudatos kerülésének eredményeként a műsort képező animációs jelenetek, élő adásrészek, énekszámok és báb jelenetek, különböző foglalkozású és színű (!) emberfigurák és állatok egy korunkbeli nagyváros elhanyagolt, félreeső utcáját varázsolták világszínpaddá. A cselekmény helyének szabálytalan elhelyezése mellett új funkciót kaptak a kommersz adók commercials-nak nevezett reklámjelenetei is, amelyeket emitt szám- és betűmű-

veleteket tartalmazó zenés-rajzos snittek ironizáltak.

Az oktatóműsor átütő sikere után — már kezdetben is több mint ötven ország vásárolta meg a Sesame Street adaptált darabjait —, 1971-ben újabb sorozat indult, amely a 7—10 éves gyerekek olvasási készségén volt hivatott javítani. Az ABC, NBC és CBS televíziós társaságok pedig külön feladattal megbízott úgynevezett al-elnököket állítottak a gyermekműsorok szerkesztősegeinek élére. Bár a Sesame Street sokat változtatott a televíziózás merev szabályain, rámutatva egyben a korszerű társadalom televíziójának egyik alternatív modelljére, az új eszmékért vívott harc a kulisszák mögött a mai napig sem csillapult. Michael Dann például, aki a CBS programfőnöki tisztségét otthagya ment át a Children's Television Workshop-ba, kifejtette, hogy a tehetős tévé-társaságok a Sesame Street egyszerű átvételével még mindig a könnyebb és olcsóbb megoldást választották, ahelyett, hogy maguk fogtak volna hasonló műsorok készítéséhez.

Annak ellenére, hogy minden külön adás több, más-más jellegű és rendeltetésű jelenetből állt össze, csak kevés olyan szegmentumot találunk, amelyben ne lenne jelen az oktatói célok és törekvések valamennyi, vagy legalábbis néhány eleme. A szerzők külön gondot fordítottak az olyan oktatói-nevelői szempontok egyidejű alkalmazására, amilyen a komikus és a váratlan; a pontos és pontatlan ismétlés; a részvétel és a sejtetés;

a betűazonosítás és a hangüzenet, a betűk felismerése, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Az adás készítői a humoros jelenetek serkentő hatásából indultak ki, amikor egy-egy betű vagy szám tanítását, bemutatását valamilyen nevezetető cselekménnyel kötötték össze. Elvük a szórakozva tanulás volt, ám ügyeltek, hogy a mérsékelt szórakoztatói irányzat sohase váljék az oktatói-nevelői mondanivaló kárára. Jelentős helyet kapott a mindennapi élet beszédhumora is; ilyen volt az Ernie-t és a Kermit nevű békát ijesztegető báb-szörny „Cookie!” (Sütemények!) felkiáltása, melyet a gyerekek azonnal megjegyeztek. Külön technikai érdekessége a műsornak, hogy az üzleti televízió commercialsnak nevezett reklámműsorának jelentős applikatív funkció jutott. Ezek a villanásnyi jelenetek rövidségüknél fogva tömörek, beszéd- és képanyaguk a lehető leggazdagosabb; mindemellett könnyen megjegyezhető rímes összeállításokat és zeneszámokat tartalmaznak. A Sesame Streetben tudatosan folyamodtak a reklámok nyelvi képletéhez a betűk és a számok ismertetésekor. Egy-egy betű vagy szám köré ugyanis rendszert valamilyen dalocska vagy versike épült. A műsor lejelentése is sajtóságos formát kapott: mikor a lejelentő hang „a Sesame Street mai adását az A, B és X betűk, valamint a 3-as és 4-es számok segítségével mutattuk be” szöveget mondta, az ekránon felvillantak a kérdéses írás- és betűelemek.

Lehetetlen volt az iskolai oktatásban alkalmazott serkentő dicséret és jutalmazás, illetve az intő figyelmeztetés. Az adás maximális részvételre szólította ugyan a legkisebbeket, a láthatatlan közönséghez intézett dicséző szó azonban elijesztette volna azokat a gyerekeket, akik helytelenül oldották meg a feladatot. Az intéssel hasonló volt a helyzet: nehéz elképzelni, hogy a személytelen képernyő bármely nevelő szándékú figyelmeztetésének fogantatja lett volna. A műsor egy-egy epizódjába ismert gyerekhősöket és színészeket vonta be. Robin és Batman, a négyévesek kedvenc hősei mellett például Burt Lancaster és Lou Rawls valós alakjára azért volt szükség, hogy az idősebb családtagok figyelmét is lekössék, hiszen főleg tőlük függött, a készülék a Sesame Street adásideje alatt melyik csatornára volt ráállítva.

Külön ípra tartozik, hogy az emberi figurák mellett bábok is nagy számban léptek fel. Ezek Jim Henson műhelyéből kerültek ki; előtte egy londoni tévésorozatban szórakoztatták a nézőket. Így történt, meg, hogy a *Muppet Show* Kermitje és kócos szörnyetegje később Ernie és Bert mellett a Sesame Streetben is jelentős szerepet kapott. Míg emitt elsősorban oktatói-nevelői eszközökként váltak közkedvelté, a nálunk is bemutatott Muppet Show-ban kizárólag a szórakozás szolgálatában álltak.

A Muppet Show bábui az USA-ban készültek, s mintegy négyszáz van belőlük. Mozgatásukra harminc bábosra van szükség. Jim Henson-

nak nincsenek a szórakoztatáson kívül más céljai, ezt az egyet azonban tökéletesen csinálja. Szavai szerint a vizuális humor nem annyira kötött, mint a nemzeti korlátok közé szorított beszédhumor; a Muppet Show hódít valamennyi

kontinensen. Amikor a világban már-már a bábjáték válságáról kezdtek beszélni, a televízió jóvoltából e műfaj előtt ismét új távlatok nyíltak.

SZOMBATHY Bálint